

Razvoj ekološke svijesti u Republici Hrvatskoj

Laklija, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:845035>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

JOSIPA LAKLIJA

**RAZVOJ EKOLOŠKE SVIJESTI U REPUBLICI HRVATSKOJ
(ZAVRŠNI RAD)**

RIJEKA, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Josipa Laklija

Matični broj: 0115073287

Razvoj ekološke svijesti u Republici Hrvatskoj

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentorica: doc.dr.sc. Sarah Czerny

Rijeka, 2019.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	1
2. KLJUČNE RIJEČI.....	1
3. UVOD.....	1
4. EKOLOGIJA I SOCIJALNA EKOLOGIJA KAO ZNANOSTI.....	2
4.1 EKOLOGIJA.....	4
4.2 SOCIJALNA EKOLOGIJA.....	5
5. ANTROPOGENI UTJECAJ NA OKOLIŠ.....	7
6. EKOLOŠKA SVIJEST.....	8
6.1 EKOLOŠKA SVIJEST KOD DJECE.....	9
6.2 EKOLOŠKA SVIJEST MLADIH.....	10
6.3 EKOLOŠKA SVIJEST ODRASLIH I LJUDI STARIJE ŽIVOTNE DOBI.....	12
7. STRATEGIJE ZAŠTITE OKOLIŠA.....	14
7.1 ODRŽIVI RAZVOJ.....	15
7.2 AKTIVIZAM I DJELOVANJE.....	16
8. ZAKLJUČAK.....	19
9. POPIS LITERATURE.....	21

1. SAŽETAK

Čovjek i priroda oduvijek su u međusobnom odnosu u kojem funkcioniraju zajedno, ali taj se odnos kroz povijest mijenjao. Već preko stoljeća živimo u dobu znanstvene, industrijske i ponajviše tehnološke revolucije koje su današnjem čovjeku doprinijele puno pogodnosti te olakšale svakodnevni život u puno pogleda. Kroz sve te revolucije čovjekov odnos, pogled i svijest prema prirodi znatno su se izmijenili i u zadnjih par desetljeća doveli do raznih ekoloških problema kako u svijetu tako i kod nas u Hrvatskoj. U ovome radu predstaviti ću ekološke probleme koji zahvaćaju društvo i svijet danas, njihove uzroke i posljedice. Istražiti ću i predstaviti trenutne stavove i znanja stanovnika Republike Hrvatske o samoj ekologiji i ekološkim problemima koji su prisutni i aktualni. U cilju ovog završnog rada je prikazati načine i inicijative kojima se borimo i utječemo na razvoj te podizanje ekološke svijesti u Republici Hrvatskoj.

2. KLJUČNE RIJEČI

Ekološka svijest, ekologija, socijalna ekologija, Republika Hrvatska, okoliš, antropogeni utjecaj, razvoj svijesti, strategije zaštite, održivi razvoj

3. UVOD

Živa i neživa priroda, oduvijek međusobno povezane, tekle su svojim prirodnim tokom sve do pojave čovjeka. Između njih postojala je dinamična, prirodna ravnoteža koja je djelatnošću čovjeka narušena do tih mjera koje danas dovode do ekoloških katastrofa. Ekološka kriza rezultat je niza lokalnih, regionalnih i globalnih ekoloških problema do kojih smo došli zbog čovjekove djelatnosti i čovjekova odnosa prema okolišu kojemu je proteklih dva stoljeća temelj na antropocentrizmu. Ekološka kriza je globalan problem i izazov koji se nalazi pred suvremenim društvom te zahtijeva odgovoran odnos prema okolišu od svakog pojedinca na planeti Zemlji. Svaki pojedinac na određen način više ili manje, svjesno ili nesvjesno doprinosi globalnom pogoršanju ili poboljšanju ekoloških prilika, a jednako tako svaka posljedica globalnih ekoloških promjena utječe na svakog pojedinca.

Ekološka svijest dio je cjelokupne društvene svijesti i kao takva vrlo je značajna za uspostavu ponovne ravnoteže žive i nežive prirode, čovjeka i njegova okoliša. Baš zato, cilj ovoga rada je ukazati i proširiti spoznaju o golemom čovjekovom utjecaju na živi svijet te sukladno s tim proširiti ekološku svijest i ukazati na njen značaj. Kroz temeljnu literaturu, „*Uvod u globalnu ekologiju*“ Vjekoslava Glavača i „*Socijalna ekologija Prilozi zasnivanju discipline*“ Ivana Cifrića, u radu ću predstaviti dva područja koja se bave okolišem i ekološkim problemima, a to su kao što i sami naslovi govore ekologija i socijalna ekologija. Nakon izloženih disciplina govor je o antropocentrizmu koji je uzrok i neizbježan pojam kada je riječ o ekološkoj svijesti i krizama. U daljnjem istraživanju prikazano je što je to ekološka svijest te koliko je ona proširena kod ljudi različitih generacija, različite životne dobi, je li ona kod svih generacija jednaka, da li je uopće postojala prije 25, 50 godina, a i ako je koje su razlike naspram danas.

Da zaključimo to sve, u posljednjem dijelu iznesene su strategije, ideje i aktivizam koji se pojavljuju kao otpor i borba s ekološkom krizom 21. stoljeća, ali i problemi do kojih dolazi pri podizanju svijesti i aktivizmu građana. U ovome radu naglasak je na podizanju i razvoju svijesti u Republici Hrvatskoj te su stoga, u posljednjem dijelu rada, pretežno iznesene inicijative i strategije na području Republike Hrvatske u 2019. godini.

4. EKOLOGIJA I SOCIJALNA EKOLOGIJA KAO ZNANOSTI

Znanost je pojam kojeg je, još u staroj Grčkoj, u Antičko doba prvi definirao Aristotel. Termin proizlazi iz grčke riječi *episteme*¹, a prvu definiciju znanosti Aristotel iznosi u svojoj knjizi *Nikomahova etika* gdje ju definira kao utemeljujuće mišljenje, kao spoznaju principa. Od Aristotela do danas prošlo je preko dva tisućljeća, pogledi na prirodu, čovjeka, kulturu i znanost izmijenili su se te se i sama definicija znanosti proširila i izmijenila. Najveća promjena dolazi pojavom modernog doba, čije je granice i točan početak teško odrediti. Za neke moderno doba započinje krajem 17., početkom 18. stoljeća s pojavom prosvjetiteljstva to jest započinje s vjerom u razum i subjekt. U drugom smislu moderno doba je razdoblje industrijske revolucije, povijesni period kasnog 19. i početka 20. stoljeća, čime se mijenja i način proizvodnje s feudalizma u kapitalizam. „Godina 1800. označuje se u društvenoj povijesti kao početak

¹ Doslovno značenje riječi je „stajati uz nešto“ to jest stajati uz istinu ili bitak

„moderne“, kao početak novog društvenog poretka nošenog vjerom u snagu ljudskog uma, znanost, tehniku, osobnu slobodu i boljitak. To je razdoblje u kojem se naziru počeci građanskog društva, to je razdoblje ranog kapitalizma, industrijalizacije, porasta gradskog stanovništva, eksploatacije radne snage, socijalnih pokreta, osnutka političkih stranaka, interesnih sukoba kapitala i radništva, sekularizacije, prvih početaka parlamentarne demokracije, organiziranog školstva, emancipacije, zakonodavstva, vjere u slobodu i pravičnost, nerješivih socijalnih problema, bijede, nade{...}“ (Glavač, 2001., str. 22).

O razvitku i promijeni poimanja znanosti kroz povijest pišu brojni autori pa tako Thomas S. Khun u svojoj knjizi „*The structure of scientific revolution*“ dijeli znanost na tri stadija: 1. pred-paradigmatska znanost; 2. normalna znanost; 3. revolucionarna znanost. Pred-paradigmatska znanost kao što joj i samo ime kaže je znanost prije uspostavljanja paradigme², u njeno vrijeme isti fenomeni rješavali su se na različite načine, a zbog nepostojanja paradigme sve činjenice koje mogle su djelovati jednako relevantno. S pojavom paradigme, pojavila se i kreirala disciplina te dolazi vrijeme normalne znanosti koja svoja istraživanja temelji na dokazivanju vrijednosti paradigme. Kada se u znanosti počinju pojavljivati učestale anomalije, to jest neočekivane pojave koje ne potvrđuju paradigmu dolazi do smjene paradigme. Promjenu paradigme nazivamo i znanstvena revolucija te dolazimo do vremena revolucionarne znanosti koja se razvila, zbog novih fenomena i iz potrebe društva da objasni te fenomene. Ona se ne drži uvijek same paradigme, ne mora biti striktno disciplinirana te stvara novu produkciju znanja. Gibbons u svojem tekstu „*The New Production of Knowledge*“ piše o pojavi nove proizvodnje znanja koje nastaje u suvremenim društvima, u transdisciplinarnom kontekstu i to znanje naziva Mode 2. Ono stoji naspram tradicionalne proizvodnje znanja, koje se rađa unutar discipline i naziva se Mode 1. Socijalna ekologija, ekologija, a i kulturalni studiji koriste to Mode 2, interdisciplinarno znanje, miks znanja, društveno znanje kako ga neki zovu i koje se danas cijeni na mnogim područjima istraživanja. Znanosti koje koriste Mode 2 produkciju znanja karakterizira to da nemaju određeni cilj istraživanja te nemaju tijela specijalističkog znanja koje se odnosi na njihov cilj istraživanja. Ne sadrže stroge teorije i koncepte, ne koriste jednu specifičnu terminologiju ili tehnički jezik, već ih kombiniraju pri njihovim istraživanjima. Također ne sadrže niti specifičnu metodu kao niti specifične istraživačke zahtjeve.

² Paradigma je temelj znanosti, teorija koja je bolja od ostalih teorija; ona kreira disciplinu

Pojavom velike vjere u ljudski um i napredak ljudskog roda, razvojem tehnologije i tehnokratskog društva, čovjek je prirodu postavio sebi kao nešto drugo, postavio se kao njen gospodar, subjekt čiji je ona objekt. Zbog takvog novog poimanja svijeta, pojave novih problema i izazova za čovječanstvo, potrebne su i nove znanosti, nove discipline koje nude rješenja tih problema. Ekologija i socijalna ekologija dvije su poprilično nove znanosti, razvijaju se i uspostavljaju zbog nužnosti i potrebe društva za njima. One su tu kako bi pridonijele objašnjenju novog društvenog poretka, rješenju socijalnih problema, uputile na svrsishodno, pametno iskorištavanje prirodnih resursa te sposobnost pojedinca da razumije svijet koji ga okružuje i uspostavi svoje mjesto u prirodi. Radi kompleksnosti današnjeg svijeta, ekologija i socijalna ekologija, kao multidisciplinarne i interdisciplinarne znanosti neizbježne su discipline ako govorimo o prirodi, čovjeku i okolišu³, te o razvoju ekološke svijesti.

4.1 EKOLOGIJA

„*Ekologija* (grč. „*oikos*“, dom, obitavalište, stanište, domaćinstvo i „*logos*“, znanje, govor, smisao) jest znanost o domaćinstvu prirode, o međusobnim odnosima i utjecajima žive i nežive prirode, o međusobnim ovisnostima živih bića i njihove životne sredine.“ (Glavač, 2001., str. 18). Ekološki fenomeni pojavljuju se i spominju puno prije nego sama ekologija kao znanost, točnije puno prije nego što je ona tako imenovana. Prvi čovjek koji je spomenuo ekologiju pod tim imenom te njen naziv pojasnio bio je njemački biolog Ernst Haeckel 1866. godine. „Pod ekologijom podrazumijevamo cjelokupnu znanost o odnosima organizama i izvanjskog svijeta koji ga okružuje, u koji možemo u širem smislu ubrojiti sve egzistencijalne uvjete.“ (Cifrić, 1989., str. 298). O nastanku pojma ekologije ima različitih diskusija, Vladimir Štambuk tako navodi da pojam ekologije nastaje, kao rezultat industrijske revolucije te prelaska i naglog razvoja kapitalističkog načina proizvodnje koji je sve više ugrožavao čovjekovu okolinu, 1873. godine, tu istu godinu navodi i Lynn White.⁴

³ Termini *priroda* i *okoliš* poistovjećeni su, ali se ipak razlikuju. Termin *okoliš* rabimo kada govorimo o aspektima čovjekove *okoline* koji uključuju prirodnu dimenziju s jedne strane, te socijalnu i kulturnu dimenziju s druge strane. Kada govorimo o obuhvatnosti životnih procesa te odnosu žive i nežive materije kroz biološke i ekološke procese, tada govorimo o *prirodi*. Usp. Krznar, T., Čovjek i okoliš u socijalnom kontekstu., Prilog socijalno-ekološkom istraživanju, *Ekonomika i ekohistorija* 4 (2008.) 135.str

⁴ Vladimir Štambuk, Predgovor knjizi A. Gorza, *Ekologija i politika*, Prosveta, Beograd 1982, str. 5; Lynn White jr, „Die historischen Ursachen unserer ökologischen Krise“. Uzeto iz Cifrić, I., *Socijalna ekologija*, Prilozi zasnivanju discipline, 1989., 299. str,

Već je ranije spomenuto kako je ekologija multidisciplinarna znanost, ona je iz svoje potrebe mješavina, to jest nastaje iz mnogih drugih različitih znanstvenih disciplina (biologije, sociologije, botanike, zoologije, ekonomije, politike..), koristi se različitim istraživačkim metodama te se trudi dati odgovore na razne specifične probleme. Kako Glavač tvrdi u središtu pažnje ekologije ne stoji neki organizam, neka životna zajednica niti građa životnog prostora već njihova međusobna ovisnost. Zbog sve većeg čovjekovog uplitanja prirodna ekološka ravnoteža danas je poprilično porušena, faktori su razni te je s toga potrebno da ekologija gleda na probleme iz različitih perspektiva. Zbog čovjeka kao dominantnog faktora, autor ističe kako je bitna zadaća ekologije istraživati čovjekov utjecaj na ekosferu⁵ u globalnim okvirima.

Zbog već ranije navedenih faktora (globalizacije, ponajviše nekontroliranog industrijskog i tehnokratskog društva) vidimo da ekološki diskurs nije jednostavan već poprilično složen te kao takav zahtijeva novi i cjelovit način proučavanja. Ekološki „diskurs potkrepljuje holistička perspektiva, koja se radije usredotočuje na međuovisnost ekoloških, političkih, socijalnih i ekonomskih problema i na način na koji djeluju jedni na druge nego na proučavanje zasebnih individualnih problema.“ (Carter, 2004., str. 3). Holističkim načinom proučavanja koriste se sve ekocentrične⁶ perspektive i drugi najradikalniji ekološki pristup čijom se filozofijom u ovom radu ipak ne ću previše baviti. Spomenula bi samo još jedan bitan pojam, a to je ekologizam, kojeg Carter definira kao posebnu zelenu političku ideologiju. Ta ideologija zalaže se za radikalne promjene u čovjekovu odnosu prema neljudskom prirodnom svijetu, s ciljem uspostave trajno održivog društva.

Znači, ekologija je prirodna, sinoptička, multidisciplinarna znanost koja je u svojoj biti „znanost o strukturama i funkcijama ekosustava, koja pruža znanstvenu osnovu za zaštitu prirode, te potiče i prati učinkovitost tehničkih mjera i uređaja za zaštitu okoliša.“ (Glavač, 2001., str. 21).

4.2 SOCIJALNA EKOLOGIJA

Socijalna ekologija nešto je mlađa od prethodno spomenute ekologije no, možda baš zbog toga, u mojem istraživanju nije nikako manje bitna. Novi i suvremeni problemi tragaju za novim

⁵ Ekosfera, koja se iz didaktičkih i metodičkih razloga dijeli na atmosferu, hidrosferu, kriosferu, litosferu, pedosferu i biosferu {...}. (Glavač, 2001., str. 127.)

⁶ Ekocentrizam je način razmišljanja koji gleda na ljude kao podvrgnute ekološkim i sustavnim zakonima, i čija se etička, politička i društvena pravila odnose i na ljudska i na neljudska bića. (Carter, 2004., Pojmovnik)

i suvremenijim metodama i disciplinama te u tom kontekstu nastaje i socijalna ekologija. Industrijsko društvo tvorac je ove discipline.

U posljednjih sto godina sve je veći natalitet, životni vijek čovjeka je duži te se s time i stanovništvo na Zemlji povećava puno brže negoli prije par stoljeća. Ljudi i prirodni resursi nisu koncentrirani jednako u svim dijelovima zemlje te zbog toga dolazi ili do prenapučenosti i nezaposlenosti na jednom kraju ili do nestašice i siromaštva na drugom. Iako nam se čini da je danas pismenost to jest poznavanje alfabeta nešto neizbježno na svijetu i dalje nam ostaje oko 774 milijuna nepismenih osoba. Pretjerana sječa šuma dovela je do širenja pustinja, dolazi do sve češćih izumiranja biljnih i životinjskih vrsta. Ne kažemo bez veze da bez vode nema života na zemlji, a svaki dan sve češće čujemo skandale s onečišćenim rijekama i morima. Uz vodu, ugljen, nafta i zemni plin, također su neobnovljivi izvori energije koje čovjek nepromišljeno i sve više iskorištava. Čovječanstvo je u potrazi za životom van planete Zemlje, slanjem raznih letjelica dolazi do kolonizacije svemira, ali i zagađenja, te s tim i dodatne agresije na Zemlju. Sve u svemu, odnos između čovjeka i prirode narušen je, te su sve ove navedene pojave bile su uzrok i povod nastanka socijalne ekologije.

Godine 1921. E. R. Park i E. W. Burgess upotrebljavaju pojam socijalna ekologija pod kojom podrazumijevaju „ekološki način promatranja ljudskog društva, a napose procesa planiranja razvoja velikih gradova (urbanizacije).“ (Cifrić, 1989., str. 304). Kasnije se ona orijentira na uže područje te 1925. godine McKenzie izvodi prvu formalnu definiciju predmetnosti ove discipline kao „istraživanje vremenskih i prostornih odnosa čovjekova načina života, kako se oni stvaraju selektivnim, distributivnim i adaptivnim snagama okoline“ (Cifrić, 1989., str. 305).

Tomislav Krznar u svom radu „Čovjek i okoliš u socijalnom kontekstu“ prikazuje raznolikost predmeta socijalne ekologije u 21. stoljeću kroz analizu jednog godišta časopisa „Socijalna ekologija“. U njemu navodi, uzimajući od Cifrića, da socijalna ekologija ima čvrsto uporište u tezi o povezanosti i uzajamnosti socijalnog i ekološkog kao jednog cjelovitog kompleksa suvremenog – industrijskog društva. Ona se s toga bavi problemima, kako nadalje navodi Krznar, prostornog planiranja proizvodnih kapaciteta i ljudskih naselja, energetske politikom, utjecajima tehnološke razvijenosti na okolinu, njenu kvalitetu i stanje prirodne i kulturne baštine, kao i sa problemima koji se dotiču rodni i ekonomskih pitanja. Tako su neki od naslova članaka koje Krznar analizira kako bi pojasnio premet i teme socijalne ekologije: „*Socijalna perspektiva*

ekofeminizma“, „*Motivi čovjekovih postupanja prema živom svijetu*“, „*Ekološka svijest mladih: između održivog razvoja i tehnocentrizma*“, „*Pravo na život ili izumiranje. Biološka raznolikost kao vrijednost*“.

Riječima M. Bookchina, ono što definira socijalnu ekologiju kao *socijalnu* je sama činjenica da ekološki problemi izrastaju iz duboko ukorijenjenih socijalnih problema. Svijest o tome da svakim danom sve više zagađujemo prirodu i vlastitu okolinu, da ljudi svakim danom sve više iscrpljuju prirodne resurse od kojih je veliki broj neobnovljiv i da s tim sve manje takvih resursa ostaje sljedećim generacijama, označava društveno tlo kao predmetnost socijalne ekologije.

Svi ekološki problemi posljedica su kombiniranih utjecaja socijalnih i ekoloških faktora, stoga „temeljno opredjeljenje u shvaćanju socijalne ekologije leži u stavu da ekologija mora ujedinjavati holističko mišljenje i postojeće parcijalno, redukcionističko (disciplina) ukoliko želi koristiti društvu, odnosno njegovoj budućnosti.“ (Cifrić, 1989., str. 11)

5. ANTROPOGENI UTJECAJ NA OKOLIŠ

Čovjekov odnos prema prirodi i okolišu počiva na antropocentrizmu⁷ te smo zbog takvog stava i dovedeni do ekoloških kriza velikih razmjera kao što su danas. Čovjek je onaj koji već stoljećima, stavljajući sebe na prvo mjesto, vrši neumjeren pritisak na prirodu i time narušava prirodnu ravnotežu. Već sam ranije u radu navela koji su to najveći uzročnici globalnih ekoloških problema, ali da ponovim, to su nagli porast stanovništva i urbanizacija, industrijalizacija, razvoj različitih gospodarskih djelatnosti, turizma, poljoprivrede, kapitalistički način proizvodnje, tehnologije, povećano iskorištavanje fosilnih goriva, a sa svim tim dolazi i do povećanja otpada te zagađenja. Za sve gore navedeno, odgovorni smo mi, čovjek kao pojedinac, ali i kao društvo u cijelosti. „Procjenjuje se da čovječanstvo koristi svega 1-2% ukupne biomase, što znači da je količinski ne ugrožava i *ne uzima previše već načinom* na koji čovječanstvo uzima biološku produkciju Zemlje“ (Cifrić, 1989., str. 20) je problem. Zbog neodgovornog odnosa čovjeka prema okolišu koji proizlazi iz pohlepe, ali pretežno i neznanja bitno je govoriti i upućivati na ekološku svijest.

⁷ Antropocentrizam je način razmišljanja koji gleda na ljude kao na izvor svih vrijednosti i u prvom se redu bavi ljudskim interesima. (Carter, 2004., Pojmovnik)

Antropocentrizam je prvenstveno sebično filozofsko stajalište jer ako se vodimo njime čovjek je uvijek na prvom mjestu i gleda samo na sebe. Primjer tome su politike zaštite nekih biljnih i životinjskih vrsta, životinjske zalihe zaštićene su prvenstveno iz straha od nestanka prehrambenih resursa, a ne iz etičkih i moralnih razloga. Kada upozoravamo na onečišćenje tla, govor je opet prvenstveno o čovjekovom zdravlju, a ne moralnom odnosu prema prirodi. Ljudi su stoga, ako su, prividno svjesni svog odnosa s okolišem i svojeg mjesta na planeti Zemlji. Rad na podizanju ekološke svijesti iz tih je razloga vrlo bitan te će u nastavku ovog rada ekološka svijest biti u središtu.

6. EKOLOŠKA SVIJEST

Do sredine 20. stoljeća ljudi su se, svjesno ili nesvjesno, vodili antropocentrizmom, a ekološka svijest nije skoro niti postojala. Razvitak ekološke svijesti javlja se kao posljedica nakupljanja mnogobrojnih ekoloških problema koji kasnije prerastaju u ekološku krizu. Ona se razvijala postupno te je „kao dio društvene svijesti, povijesna i dinamična kategorija, određena povijesnim stanjem i stupnjem razvitka društva. Javlja se istodobno s industrijskim razvitkom, s težnjom usklađivanja industrijskog razvitka s mogućnostima okoliša.“ (Črnjar, 2002., str. 44).

Da bi neki problem riješili, prvenstveno moramo biti svjesni da taj problem uopće postoji i da nas se tiče, stoga je ekološka svijest vrlo značajna pretpostavka pri rješavanju ekoloških problema. Ona je „imanentna društvenoj svijesti, ona ima svoju socijalnu bit, te se po definiciji ne može iscrpljivati samo u kritici, bez obzira koliko ona bila progresivna, niti pak samo na „svijest o okolini“. Ekološka svijest pretpostavlja spoznaju o stanju društva i prirode i o uzrocima tog stanja; spoznaju da treba zaštititi prirodu od daljnjeg propadanja upotrebom preventivnih i kurativnih sredstava.“ (Cifrić, 1989., str. 32). Daljnje istraživanje, posvećeno ispitivanju razine ekološke svijesti kod ljudi danas, podijelila sam na tri „generacijska“ dijela kako bi prikazala razliku u poznavanju i razvijenosti ekološke svijesti kod ljudi različite životne dobi. Istraživanje je podijeljeno na ekološku svijest kod djece predškolske i školske dobi, ekološku svijest mladih pod koje u ovom istraživanju spadaju ponajviše srednjoškolci i studenti te ekološku svijest odraslih i ljudi starije životne dobi. U jednu ruku zbog većeg razmaka u godinama, a u drugu zbog ne mogućnosti istog mjerila, svaka kategorija istraživana je drugačijom metodom i pristupom.

6.1 EKOLOŠKA SVIJEST KOD DJECE

Ekološku svijest kod djece, u praksi, bilo je nateže istražiti te se izneseni stavovi temelje na istraživanju politike vrtića i promatranju dječjeg ponašanja na Riječkom festivalu za djecu „Tobogan“. Teorijsko istraživanje temeljeno je na stručnom radu Vlaste Lipovac i suradnika „Didaktičko metodički pristup razvitku ekološke svijesti djece u pripremnom predškolskom kurikulumu“.

Čovjek uči od koljevke pa do groba, no „ranu dob odlikuje nagli razvoj socijalnih i emocionalnih kapaciteta koji trebaju pripremiti i osposobiti djecu u smjeru samouvjerenosti, povjerljivosti, empatije, intelektualne radoznalosti...“⁸ i stoga je vrlo bitno krenuti ispravno učiti od malih nogu. Djecu od najranije dobi treba pripremiti i učiti u skladu s ciljem održivog društva i zajednice. Prve spoznaje o sebi i vlastitom okruženju dijete dobiva od roditelja, zatim obitelji, vršnjaka, a potom kroz odgoj i obrazovanje (vrtići, škole).

Predškolske ustanove kao što već znamo imaju veliku ulogu edukatora, rad na razvoju ekološke svijesti kod djece danas je vrlo bitan te se stoga u predškolskim ustanovama osmišljavaju ekološki programi koji idu u korak s održivim društvom. Po definiranju ciljeva jednog projekta odgajatelj mora raditi na razvoju svijesti kod djece o potrebi zaštite okoliša, zatim razvoju ljubavi prema prirodi i svemu živom; shvaćanju problema ugroženosti okoliša te humanog odnosa prema živim bićima; mora poticati djecu na kreativnost i osobne inicijative za uključivanje u akcije; pokazati djeci nužnost zaštite okoliša, uputiti na štednju životnih resursa i navikavati djecu na suživot s prirodom.⁹ Nakon razvijanja početnog osjećaja i svijesti kod djeteta, sljedeći korak je praktično učenje kroz aktivnosti poput uređenja eko kutka, ekološke radionice s djecom, roditeljima i lokalnom zajednicom, ozelenjavanje igrališta, postavljanje spremnika za reciklažu i kompostiranje, eko kvizova, skupljanja biljaka te zadnja navedena, ali ne manje bitna šetnja po okolini.

⁸ Lipovac, Vlasta., D. Sakač, Marija., Janković, Aleksandar., Raičević, Jelena.: „Didaktičko metodički pristup razvitku ekološke svijesti djece u pripremnom predškolskom kurikulumu.“ //Socijalna ekologija vol. 26, broj 3(2017.), str. 137

⁹ Usp., Lipovac, Vlasta., D. Sakač, Marija., Janković, Aleksandar., Raičević, Jelena.: „Didaktičko metodički pristup razvitku ekološke svijesti djece u pripremnom predškolskom kurikulumu.“ //Socijalna ekologija vol. 26, broj 3(2017.), str. 145

Uz odgojne sustave roditelji su prvi koji bi trebali biti uzor i učitelji svojoj djeci jer puno toga što sa sobom nosimo u svijet je od kuće. Sudjelovanjem na ovogodišnjem dječjem festivalu „Tobogan – aktivno ferije za djecu“ uvjerila sam se da djeca predškolske dobi loše manire pretežno vuku od doma. „Tobogan“ je dvotjedni festival za djecu koji nudi razne edukacijsko interaktivne programe i zabavu, drugačiji je od ostalih festivala jer fizički nije smješten samo na jednu lokaciju već se s dijelovima programa seli od centra grada i okolnih parkova do gradskih naselja i kvartova. Po programu nosi potencijal za podizanje ekološke svijesti, a primjer tome je radionica španjolskog umjetnika Francisca de Pijara – Art is Trash koji se bavi izradom instalacije u javnom prostoru čija je posebnost to što ih izrađuje od smeća. Radila sam tri tjedna u sklopu festivala na Dječjem trgu gdje se svakodnevno okupljalo oko dvadesetak djece većinom predškolske dobi od kojih je desetak istih dolazilo svakodnevno s roditeljima. Kroz tri tjedna komunikacije i igre s djecom te i s ponekim roditeljem primjećuje se da ista djeca uvijek bace papire u smeće i pospreme za sobom. Uz tu polovicu većinom uz njih tu bude i njihov roditelj koji ga „podupire“ u tome, a s druge strane većina djece koja nemaju roditelja sa strane da mu ukaže na to da bi trebao papir za sobom baciti u smeće neće to ni napraviti.

U rješavanje ekoloških problema nužno je uključiti sve generacije, a ponajviše djecu i raditi na obrazovanju ekološke svijesti i temeljnih vrijednosti održivog društva, najdublje vrijednosti stečene su upravo u tim najranijim godinama, a te stečene vrijednosti tiču se ponajviše njihove budućnosti. „Ekološka edukacija otvara mnoge mogućnosti i načine za razvitak i usavršavanje ekološkog pogleda djeteta na svijet. Težnja svake predškolske ustanove u planiranju i organiziranju ekološke aktivnosti i proširivanju vlastite ekološke djelatnosti nesumnjivo je značajan pokazatelj održivog razvitka, kao i smjernica za opstanak populacije.“ (Lipovac et al, 2017., str 147.)

6.2 EKOLOŠKA SVIJEST MLADIH

Teško mi je bilo generacijski podijeliti ovo istraživanje, u ovom radu pod mlade misli se pretežno na srednjoškolce i studente, ali i na odrasle osobe koje su rođene nakon 1960ih godina. Tu granicu uzela sam iz razloga što prije šezdesetih godina nije bilo još toliko govora i svijesti o ekološkim problemima i tek se nakon njih počinje pričati o ekološkoj svijesti.

Nakon osnovnog obrazovanja dolazi i ono srednjoškolsko pa sve više i životno. Tu su već mladi ljudi poprilično „svoji“ ljudi koji mogu i moraju misliti svojim glavama, izgrađeni smo do

nekih mjera i biramo svoj put kojim želimo ići te možda u tim godinama imamo i najveći revolucionarni potencijal. Trenutno smo svjedoci ogromne ekološke krize i bilo je krajnje vrijeme da se mladi ljudi uključe u tu borbu.

U skladu s tim od ove godine pokrenut je globalni pokret srednjoškolaca pod nazivom *School Strike 4 Climate* čija je pokretačica 16-godišnja Greta Thunberg. Riječ je o aktivističkom pokretu kojem je cilj osvijestiti što veći broj ljudi na ozbiljnost klimatskih promjena i ekološke krize, kao i pozvati na akciju u sprječavanju istih. Prvo hrvatsko izdanje prosvjeda održano je 15. ožujka pod organizacijom triju studentica iz Zagreba, a ujedno je to drugi globalni prosvjed učenika za klimu u kojem sudjeluje 107 zemalja svijeta. U prosvjedu su sudjelovali učenici Zagreba, Splita, Varaždina, Križevaca, Pule, Visa, Osijeka i Rijeke, a u kasnije prosvjede uključili su se i drugi. Na taj način održana su još dva prosvjeda pod naslovima „Prosvjed mladih za klimu“, „Mladi za klimu“, te različite akcije čišćenja kao ona „Akcija – čišćenje Jaruna“. Aktivizam ne provode samo kroz prosvjede već i pozive na akcije poput kolektivnih sadnji drveća pod nazivom „Zasadi drvo ne budi panj“ i čišćenja smeća. Aktivni su i u politici, šalju klimatske zahtjeve Vladi i Saboru RH u travnju ove godine, a te zahtjeve su potpisali i mnogi znanstvenici. Zahtjevi koje zahtijevaju, kao prvo suočavanje s egzistencijalnom opasnošću, zatim smanjenje emisija stakleničkih plinova, zabranu proizvodnje i prodaje plastične ambalaže, osuvremenjivanje postrojenja za zbrinjavanje otpada, uvođenje edukacije o antropogenim klimatskim promjenama..

Mladi ljudi su kreativni i s tim alatom mogu znatno pridodati podizanju ekološke svijesti. Primjer tome su braća Domagoj i Hrvoje Boljar iz Duge Rese sa svojim prvim hrvatskim eko tenisicama. Mислеći na ekološko održivi razvoj napravili su alternativu uobičajenim tenisicama, za razliku od običnih njihove su biorazgradive. Poštuju najviše ekološke standarde jer se tenisice proizvode samo od prerađene konoplje, kenafa, kukuruza, lana i vune te ne koriste umjetne boje i kemikalije.

S ljetom dođe i više zabave, slobodnog vremena, festivala i drugih atrakcija na otvorenom ponajviše za mlade ljude. Hrvatski otoci poznati su po festivalima i „partijima“ otvorenog tipa na kojima sudjeluju ljudi od cca 20 pa i do 40 godina. Ovog srpnja, u *Kutku Za Mutku*, u Baškoj na otoku Krku održan je cjelodnevni party kojem sam prisustvovala. „Kutak Za Mutak“ kao što možda i samo ime govori, mali je šumarak iza brda i uz more, a nakon cjelodnevnog boravljenja tamo ljudi za sobom ostave svakakvog smeća. Čim se počelo daniti, muzika je stala i pokrenuta je

akcija čišćenja smeća, svaki papirić, svaki čik bio je uklonjen s te plaže i svaka boca koja je plutala u moru bila je izvađena. Bez pobude ili pobune svi prisutni su se ustali i počeli sudjelovati u akciji. Prijašnjih godina to nisam doživjela pa mi se i s te strane čini da je ekološka svijest kod mladih prisutna i u porastu naspram prošlih godina. U svim tim postupcima vidi se da su mladi ljudi jako bitni u podizanju i širenju svijesti o ovakvom tipu problema.

6.3 EKOLOŠKA SVIJEST LJUDI STARIJE ŽIVOTNE DOBI

Stariji ljudi bogatiji su za iskustvo pa kažemo da su mudriji, ali ne nužno i pametniji i svjesniji. Da ponovim, u ovom istraživanju pod ljude starije životne dobi spadaju ljudi rođeni prije 1965e godine. Ovaj dio istraživao je metodom intervjua, u njemu će biti izneseni stavovi i priče dviju baki rođenih 1940tih godina i viđenje postojećeg stanja o klimatskim promjenama, prirodnoj raznolikosti i ekološkoj svijesti kroz oči dipl. ing. agronomije Grozdane Popović.

Krenut ću od starijih pa prvo iznesti njihove iskaze o ekološkoj svijesti i kako je bilo nekada. Na pitanje da li je u njihovo vrijeme ekološka svijest uopće postojala odgovaraju „ma kakvi, kakva ekološka svijest“. „U naše vrijeme mogli smo ubrati mrkvu iz vrta i pojest ju onakvu blatnu bez da ju i operemo, a danas ne do bog da nešto pojedesh prije nego opereš.“ Kao što i sami znamo, znaju i one, uzrok tome je prekomjerno upotrebljavanje pesticida i trovanje tla. Tvrde kako se jelo manje, ali i puno zdravije nego danas. „Meso se jelo jednom do dva puta na tjedan i znalo se što se jede i s čime se ta stoka hranila, nije nas bilo strah da ćemo pojesti nešto ne zdravo.“ One same su svjesne uzroka današnje ekološke krize, te tvrde kako je upravo porast stanovništva, kapitalizam i industrija taj uzrok. „Kupale smo se u barama, jezerima i rijekama u koje danas čovjek ako bi ušao razbolio bi se.“ Kako kažu uzrok zagađenosti voda su kemikalije, loša kanalizacija, ispušni plinovi tvornica koji su sve to uništili, a glavni krivac smo mi koji o tome uopće prije nismo razmišljali. „Znali smo kada što posaditi i kako će i kada to izrasti. Danas nam se sve poremetilo, godišnjih doba kao da nema pa stoga više ni vrtovi, voće i povrće ne raste kao nekada.“ Kažu kako razlaganja smeća nije bilo, a ono nije toliko bilo niti potrebno jer nisu imale toliko toga za bacati i razlagati, nije postojalo toliko različitih materijala, ljudi su imali manje pa su i čuvali, iskorištavali jednu stvar u više svrha, a malo toga bilo je uopće bačeno. Sve u svemu iz njihovih iskaza vidi se da su svjesne današnje situacije i kako jedna kaže „kako ne bi znale o tome i kako je do toga došlo, mi smo svemu tome kako nastaje i dolazi i svjedočile, bez ikakvih škola vidimo što se dešava.“ Za kraj kažu kako je za njih kasno da nešto

poduzmu i ne znaju kako bi pomogle, ali da misle da je na nama mladima da spasimo svijet ako još za njega i ima spasa.

Dipl. ing. agronomije Grozdana Grubišić Popović daje nam jedan uvid u ekološko stanje u Republici Hrvatskoj kroz njeno iskustvo i dugogodišnji rad na području agronomije. Započevši sa ekološkom svijesti smatra da je ona u njenoj mladosti postojala više nego danas. „Danas djeca zbog lišenosti boravka u prirodi gube osjećaj za ravnotežu, ne znaju se popeti na drvo, više je alergija i bolesti dišnog sustava čiji su uzročnici klime i zatvoreni prostori“. Kaže kako se o ekološkoj svijesti nije pričalo jer nije bilo potrebe za tim. Priča kako je u nerazvijenim zemljama poput Jugoslavije tlo bilo osiromašeno te se vodila primitivna i ekstenzivna poljoprivreda, kasnije pojavom kapitalizma uvode se strojevi i pesticidi. Ljudi počinju upotrebljavati pesticide jer „nisu bili svjesni lošeg utjecaja pesticida, to jest vladala je nesvijest o „opasnosti i rizicima“ njihove upotrebe. Danas jedemo lošije jer svi ti pesticidi uzrokuju kancerogene stanice. Uz pesticide „na kakvoću tla uvelike su utjecali strojevi koji uništavanju njegovu strukturu“, a oni su potrebni zbog potrebe za intenzivnijom proizvodnjom.

Na poljoprivredne strukture također utječu i klimatske promjene, kako kaže „one se stalno dešavaju, još od ledenog doba, ali su danas daleko ubrzane, nema jasnih granica godišnjih doba, manje je snijega, ljeta su toplija i suša“. „Zbog slabih zima ne ugibaju štetnici, preživljavaju u ličinkama ispod površine zemlje i u korama drveća te dolazi do raznih bolesti biljaka“.

Kada pričamo o stanju u Hrvatskoj danas tvrdi da smo baš zbog „zaostalosti“ i siromaštva uspjeli očuvati prirodne resurse, tlo je u boljoj kondiciji nego u ostatku Europe“. „Mala, a bogata smo zemlja s pitkom vodom, problem je u tome što to ne znamo cijeliti i njegovati svoje“. Kada je riječ o čistom zraku on je kako kaže super čist, a razlog tome je loša i nerazvijena industrija. Za primjer navodi grad Bjelovar u kojem i sama stanuje: „u Bjelovaru su propale sve industrije, zahvaljujući tome u našoj županiji zrak je jedan od čistijih te je samim tim i više očuvana biološka raznolikost biljnih i životinjskih vrsta“. Imamo još uvijek puno korisnih kukaca poput bubamara i zlatokrilki koji su prirodni neprijatelji štetnim kukcima te je stoga održana prirodna ravnoteža. „Imamo puno roda koje idu samo u čista područja što je dokaz da je kod nas poprilično čisto, no opstanak pčela i ptica ipak je problem“. Kopački rit, Lonjsko polje te ušće Neretve rezervati su i staništa za ptice, ali malo po malo ta njihova staništa uništavamo, u jednu ruku turizmom u drugu s vremenom. „Ako uništimo stanište neke životinje one se ili sele ili prilagode ili naposljetku

izumiru“. Pa tako i „pčele izumiru zbog klime“ za koje kaže da je ovo bila jako loša godina. „Pčele lete na 12°C, ne mogu letjeti po kiši i vjetru“, a zbog dugog hladnog proljeća i kiše kasne s oprašivanjem voća, te je baš „velik broj bagremovog drveta propao“ zbog tih promjena. Uz hladna i kišovita proljeća problem za pčele i oprašivanje su i blaže zime „zbog kojih su pčele pojele hranu, što su pčelari uzgojili, prijevremena“.

Kada je pitanje ekološke svijesti tvrdi kako je nju potrebno razvijati kod ljudi od malih nogu, „najveći primjer i uloga u edukaciji trebali bi biti roditelji, a većina mladih uči o ekologiji tek u vrtiću“, ako u njega uopće idu. „Trebalo bi educirati i stare i mlade, loše se gospodari otpadom, bacamo hranu u koju je utrošena velika energija od pesticida, rada, vode do svih drugih sredstava, a u drugu ruku puno je ljudi gladno“. Nedostaje nam i ta svijest i solidarnost prema drugome koji možda nema ono što mi bacamo. Ljudi koji su boljeg financijskog stanja trpaju sve u jednu vrećicu zbog „nepotrebe“ za tih 50 lipa koje bi dobili ako vrate bocu ili limenku. „Izmijenjene su nam prehrambene navike, jelo se manje mesa, a danas je najveći problem konzervirana hrana“. Govori o tome kako se zbog konzervirane hrane čovjek sporije razgrađuje te da dolazi do toga da nas čak ni crvi više ne će jesti, dogurali smo do toga da ni njima ne valjamo. Zbog jakog žarenja sunca „osporen je rast biljaka te su one lošije kvalitete, ali i kvantitete“. Za kraj tvrdi da je razvoj ekološke svijesti nužan za održivi razvoj te da je ono što nam najviše fali svijest da je svijet neobnovljiv i „solidarnost na razini ljudskog bića“.

Možemo zaključiti da na razinu razvijenosti ekološke svijesti u jednu ruku utječu godine rođenja, iskustvo pa čak i mjesto, ali svakako velikim dijelom i obrazovanje jer je obrazovanje oružje u borbi protiv ekoloških nepravilika.

7. STRATEGIJE ZAŠTITE OKOLIŠA

Sa širenjem svijesti o ekološkoj krizi i sve većoj zabrinutosti šire javnosti, okoliš je morao ući u svijet politike i danas je jedna od najspornijih tema u političkoj agendi. Mediji igraju veliku ulogu u obavještanju šire javnosti o lošim stanjima vode, zraka, tla i klimatskim katastrofama koje se dešavaju diljem svijeta, time dolazi i do straha kod ljudi, koji zahtijevaju promjene. Dolazi do ideja i aktivizma diljem svijeta, a političari su prisiljeni početi osmišljavati strategije zaštite okoliša.

7.1 TRAJNO ODRŽIVI RAZVOJ

Kada su ekološki problemi eskalirali do velikih razmjera pojavila se nužnost za međunarodnom suradnjom s pogledom na trajno održivi razvoj¹⁰ i sveukupnu zaštitu okoliša. S tom svrhom 1983. godine osnovana je radna grupa „World Commission on Environment and Development“ pod vodstvom Gro Harlem Brundtland¹¹. U svom izvješću „Our Common Future“ 1987. godine prva upotrebljava i definira pojam „trajno održivi razvoj“ koji vrlo brzo nakon toga postaje geslo nove međunarodne ekološke politike. Pojam postaje poznat široj javnosti tek 1992. kada su, na Konferenciji za okoliš i razvoj Ujedinjenih naroda, za takav tip politike postavljeni prvi temelji. Ključan dokument, kojeg je prihvatilo 179 zemalja, a među njima i Hrvatska, je „Agenda¹² 21“ u kojem je iznesen radni program za 21. stoljeće. Ona „daje poslovni plan za provedbu trajno održivog razvoja... Ovaj temeljni dokument obuhvaća velik broj ekoloških i razvojnih problema u 40 poglavlja, koja se kreću od „Mijenjanje modela potrošnje“ i „Borba protiv deforestizacije“ do „Djeca i mladež u održivom razvoju“ i „Jačanje uloge farmera“. Osnovna značajka *Agende 21* je da se ne ograničava na tradicionalnu agendu degradacije i očuvanje okoliša, nego posvećuje veliku pozornost političkim, ekonomskim i financijskim vidovima održivog razvoja.“ (Carter, 2004., str. 215.)

Održivi razvoj u jednu ruku je ideja koja teži promjenama životnih uvjeta, te bi se promjene trebale voditi po četiri težnje iz izvješća Brundtland Report¹³. Te četiri težnje su 1) Zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba i razumnih standarda blagostanja za sva živa bića; 2) Postizanje jednakih životnih standarda unutar i među globalnim stanovništvom; 3) Promjene se moraju provoditi s velikim oprezom prema njihovom sadašnjem i mogućem prekidu biološke raznolikosti i regenerativne sposobnosti prirode, i lokalno i globalno; 4) i njih treba postizati bez ugrožavanja mogućnosti budućih naraštaja da postignu slične životne standarde i slične ili bolje standarde jednakosti.¹⁴ Uz težnje, održivi razvoj ima i svoja načela, a neki od njih su jednakost, demokracija, načelo opreza, integracije zaštite..

¹⁰ Trajno održivi razvoj je sposobnost sadašnjeg naraštaja da zadovolji svoje potrebe bez ugrožavanja sposobnosti budućih naraštaja da zadovolje svoje potrebe. (Carter, 2004., Pojmovnik)

¹¹ Gro Harlem Brundtland bila je tadašnja norveška predsjednica

¹² Doslovno prevedeno s latinskog riječ agenda značila bi „ono što treba učiniti“. Usp. Glavač, Uvod u globalnu ekologiju, str. 145

¹³ Brundtland Report drugi je i poznatiji naziv za izvješće „Our Common Future“

¹⁴ Usp. Carter, Neil.: „Strategije zaštite okoliša: Ideje, aktivizam, djelovanje“, 2004., str. 217, slika 8.4

Edukacija je vrlo bitan element održivog razvoja te se najveće nade polažu u odgoj i usmjeravanje novih generacija. U skladu s tim pišu se novi predškolski i školski obrazovni programi koji upotpunjuju tradicionalne školske ciljeve kao što su čitanje i pisanje sa ekologijom, socijalnom pravdom, ekonomijom.. Pojedinci danas većinom možda i ne znaju kako pridonijeti održivom razvoju i suočiti se s problemima iz svog životnog okoliša, ili se osjećaju bespomoćno, no mogu učiniti puno više na lokalnoj ili regionalnoj razini nego što oni misle.

U svakodnevnom životu trebali bi više čitati pa s tim ponajviše ona sitna slova na prehrambenim proizvodima, čitajući ih možemo izbjeći sve češće aditive i štetne tvari koje unosimo u sebe. Održivom razvoju pripomažemo i kupovinom mesa, voća i povrća iz bioloških uzgoja, pametnim korištenjem vode kao i odgovornim razlaganjem komunalnog otpada. Također trebamo obratiti pozornost na štednju energije i sirovina u proizvodnji različitih dobara globalno, ali i obrazovati građane kako i koje uređaje da kupuju kako bi smanjili potrošnju energije i vode u privatnim kućanstvima. Svjesni problema trebali bi birati političare čije se stranke zanimaju i zalažu za zaštitu kako ljudi tako i okoliša jer politika svakako ima veliku ulogu u ovoj priči. Nadalje moramo i educirati druge oko nas koji još uvijek sami nisu svjesni stvarnosti našeg lošeg odnosa spram okoliša te je najbitnije stečena znanja i iskustva prenijeti budućim naraštajima.

7.2 AKTIVIZAM I DJELOVANJE

Nisu bitne samo ideje i priče jer kako bi se nešto postiglo mora se i aktivno djelovati. Čovječanstvo se bori s najvećim izazovom do sada, ekološkom krizom ogromnih razmjera i potrebno je nešto poduzimati, potrebno je izaći na ulice, educirati i djelovati. S tim ciljem diljem planete Zemlje vlade osmišljavaju planove, a ljudi organiziraju prosvjede i štrajkove, razne edukacijske prezentacije i programe. U ovom djelu rada prikazat ću neke od inicijativa, djelovanje i aktivizam koji se provodio u svijetu s naglaskom na one u Republici Hrvatskoj u 2019. godini.

Započet ću sa svjetskim planiranjem i „ozelenjenjem vlada“ na globalnoj razini, to jest s akcijskim planovima Europske Unije za zaštitu okoliša. Prvi *Akcijski plan za zaštitu okoliša* (EAP) donijet je 1973. godine u kojem su postignuta neka važna zakonska postignuća na područjima poboljšanja kvalitete pitke vode, čistoće zraka i strategije odlaganja komunalnog otpada. „Iako je prvi EAP ustanovio neka važna i napredna načela, osobito potrebu za preventivnim djelovanjem, u praksi su prva tri EAP-a imala regulativni, „čisti“ pristup koji je bio

ukorijenjen u tradicionalnom modelu.“ (Carter, 2004., str. 298.) Tek je četvrti EAP koji je trajao od 1987. do 1992. doveo do pomaka ka većoj održivosti i time krenuo prema integriranju ekoloških faktora. Od 1992. do 2000. trajao je peti EAP koji je pod nazivom „Towards Sustainability“ „zacrtao smjelu strategiju za bolju integraciju usmjerenu na pet ključnih sektora – turizam, industrija, energija, transport i poljoprivreda – koja će koristiti razne policy inicijative i instrumente, uključujući održivi turizam, industrijske ekološke revizije, ekološko etiketiranje, sheme očuvanja energije, pristojbe na ugljik i rezervne sheme koje štite ekološki osjetljiva područja.“ (Carter, 2004., str. 298./299.). Neke od ovih inicijativa su provedene, ali napredak u turističkom i agrikulturnom sektoru, te sektoru transporta i energije vrlo su mali, do velikih problema dolazi u realizaciji ideja i planova. Nažalost, kako Carter navodi, malo toga pokazuje da će šesti EAP koji je usvojen 2001. uspjeti riješiti probleme koje njegovi prethodnici nisu. Europska unija 2013. donosi sedmi Akcijski program za okoliš u kojem daje pregled najbitnijih ciljeva ekološke politike do 2020. godine. Program se temelji na uvjerenju da dobrobit stanovnika Europe i gospodarski rast ovise o zdravstvenom stanju njihovog prirodnog kapitala, blisko je povezan s drugim političkim okvirima EU-a kao što je strategija Europa 2020., akcijskim paketom o zaštiti klime i energije, strategijom o biološkoj raznolikosti do 2020. i drugih.¹⁵

Već sam spomenula u poglavlju o ekološkoj svijesti mladih pokrete to jest prosvjede koji su bili organizirani tijekom godine u različitim gradovima diljem Hrvatske. Gradovi, na lokalnoj razini, također sudjeluju u podizanju ekološke svijesti lansiranjem raznih inicijativa koje potiču održivi razvoj. Tako je grad Rijeka, koja ujedno 2020. godine nosi titulu Europske prijestolnice kulture, u ovoj godini provela razne inicijative vezane za unapređenje okoliša i ekološke svijesti. U tu svrhu osnovan je programski pravac „Zeleni val“, koji će kako pišu, ozeleniti gradske površine, trgove, balkone i ulice s mirisnim, autohtonim biljkama. Na taj način žele poboljšati mikroklima na ulicama grada te doprinijeti pozitivnoj evaluaciji gradskih veduta i razvoju ekološke svijesti građana.¹⁶ U sklopu manifestacije EU Green Week, Grad Rijeka i ove godine organizirala je Riječki zeleni tjedan, a Rijeci su se pridružili i Zagreb, Poreč, Slavonski Brod i Medulin. Grad Bjelovar do siječnja 2020. godine izgradit će i opremiti drugo reciklažno dvorište čime je ispunio i svoju zakonsku normu za razliku od naših najvećih gradova poput Rijeke,

¹⁵ Usp. <https://www.eea.europa.eu/hr/articles/okolis-zdravlje-i-gospodarstvo-sve>

¹⁶ <https://rijeka2020.eu/program/zeleni-val/>

Zagreba, Splita i Pule. Po zakonu jedinica lokalne samouprave koja ima više od 3 tisuće stanovnika mora imati najmanje jedno reciklažno dvorište, a potom još jedno na svakih naredih 25 tisuća stanovnika.¹⁷

Postignute su svakakve inicijative i na nižim lokalnim samoupravama od grada, tako su održane razne akcije čišćenja parkova, kvartova, vrhova, a i neki festivali vodili su se ekološki osviješteni. Održane su akcije čišćenja Velog vrha, Sušaka, Kantride i drugih. Na plaži Kantrida se za svaku skupljenu čašu opušaka ili vrećicu plastičnog smeća dobivalo piće po želji. Dimension festival u Puli napravio je sličnu stvar te se za svaku vraćenu plastičnu čašu dobivalo 10 kuna popusta na sljedeće piće. Motovun film festival u suradnji s Greenpeacom Hrvatska ove godine je također bio eco friendly, izbacio je iz uporabe jednokratnu plastiku (čaše, slamke i žličice) i zamijenio ih s onima za višekratnu upotrebu. Nažalost, svjedočila sam da ona nije u potpunosti bila izbačena kako su navodili, čaša za višekratnu upotrebu je ponestalo te se opet u nekim slučajevima koristila plastika. Zbog sve većeg broja opušaka na plažama Sutivan je odlučio izraditi „plažne“ pepeljare koje se mogu preuzeti u uredu Turističke zajednice, ali i koje će podijeliti lokalnim ugostiteljskim objektima.

Uz onečišćenje mora i gradova velik problem danas su i sječe šuma, šume danas nestaju sve većom brzinom, a svi znamo da su one pluća naše planete. S ciljem očuvanja šuma održane su akcije poput „Dani kolektivne sadnje drveća u Hrvatskoj“ pod parolom „Zasadi drvo, ne budi panj“ koja bi trebala biti održana 25., 26. i 27. 10. 2019. godine i pokreta Obranimo šume Fruške gore gdje se poziva građane da otkupe stablo hrasta, bukve, grabe ili lipe te time spriječe njegovu sječū.

Postignuto je još puno akcija tokom ove godine koje nisam navela, navela sam i izdvojila one u kojima sam sudjelovala ili su mi bile bliske. Iz osobnog iskustva vidim aktivizam i rad na podizanju ekološke svijesti, trudimo se, još uvijek nedovoljno, ali malim koracima mogli bi doći do onih većih.

¹⁷ <https://www.bjelovar.hr/pocela-izgradnja-novog-reciklaznog-dvorista/>

8. ZAKLJUČAK

Danas, u 21. stoljeću, u ovom suvremenom, postmodernom, globalizacijskom, kapitalističkom društvu, društvo se protiv globalni ekoloških problema mora boriti zajedničkim snagama. Ekološki problemi nisu više samo predmet ekologa, biologa i drugih znanstvenika već svih nas, tiču se svakog pojedinca kao i istovremeno čovječanstva u cjelini. Vrlo je bitno da svi zajedno imamo na umu i u cilju održivi razvoj te se ponašamo u skladu s njim. Možda možemo reći da se ide na bolje, u ovoj godini bilo je dosta pokreta i aktivizma oko ekoloških problema kod nas, na noge su se ustale sve generacije. Vidimo i da se političke stranke se sve više dotiču teme okoliša. Sve je to rad na podizanju ekološke svijesti, a ona je svakako jedan od najvećih alata za rješavanje ekološke krize danas.

Kroz istraživanje mogu zaključiti da se na podizanju ekološke svijesti radi te da je svakako prisutna među svim generacijama, ali ne kod svih na istoj razini. Kod ljudi starije životne dobi ekološka svijest razvijenija je iz razloga što su prvenstveno živjeli u većem doticaju s prirodom kroz svoje odrastanje, nadalje vidjeli su što su imali i kako je bilo prije naspram današnjih ekoloških i klimatskih prilika, isto tako njihova generacija je tvorac samog pojma „ekološka svijest“. Generacija koja u ovom radu spada pod mlade ljude pokazuje također dosta razvijenu ekološku svijest, ali i aktivizam u 2019. godini. Ova generacija, koja je ujedno i moja generacija, je mogla bi reći prijelazna generacija življenja iz doba ekoloških problema do ekološke krize, rođeni smo još koliko toliko prije doba tehnokratskog društva i totalne prevlasti tehnologije, nismo imali mobitele i laptope u rukama od tako malih nogu. Najmlađe generacije, djeca predškolske i školske dobi, rođeni su u društvu potpuno odvojenom od prirode, postmodernom, postkapitalističkom, tehnokratskom društvu, doslovno s mobitelom u rukama. Zbog toga njih treba educirati kako bi oni bili još svjesniji od prethodnih generacija jer tek njima najveća borba ostaje. Svjesni neobnovljivosti prirodnih izvora i trenutno stojećeg stanja trebali bi više mariti. Bilo to iz straha ili moralne dužnosti. Pošto je Republika Hrvatska još poprilično dobro stojeća naspram svijeta, trebali bi imati svijest o tome i krenuti to čuvati, boriti se da ne vidimo svjetske katastrofe koje smo do sada vidjeli na televiziji. Pri tome svemu mislim da je potreban upravo multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup kakvim se služe ekologija i socijalna ekologija. Tu osobnost interdisciplinarnosti kulturalni studiji dijele s prethodno dvije navedene discipline, ali također u sebi nose aktivizam te smatram da bi oni također mogli uvelike pripomoći u ovoj

borbi. Zaključili smo da je vrlo bitno i obrazovanje i svijest i suosjećanje. Čovjek utječe na čovjeka te moramo učiti i jedni od drugih, malim koracima do velikih, s lokalnog na globalno, od pojedinca do zajednice i čovječanstva.

Možda kada bi umjesto reklama za mobitele bile reklame o otrovnom tlu, prljavim morima, spaljenim šumama i zagađenom zraku bi svijest bila veća. Tehnologija i mediji mogli bi biti jak alat u borbi s ekološkom krizom, (čini se da novi mediji poput interneta pružaju veću potporu od starih) televizija i novine su sve više cenzurirani, ali internet je tlo koje je puno više oslobođeno takvih utjecaja. „ Čovjek, s obzirom na tehničke mogućnosti, može razoriti prirodu, ili opredijeliti se za put stvaranja i dinamičke ravnoteže“. (Cifrić, 1989., str. 12)

9. LITERATURA

1. *Glavač, Vjekoslav.*: „Uvod u globalnu ekologiju“. Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja i Pučko otvoreno učilište. Zagreb, 2001.
2. *Krznar, Tomislav.*: „Čovjek i okoliš u socijalnom kontekstu. Prilog socijalno-ekološkom istraživanju.“ //Ekonomika i ekohistorija 4, broj 4(2008.), str. 134-150 <https://hrcak.srce.hr/50722>
3. *Cifrić, Ivan.*: „Socijalna ekologija“. Zagreb: Globus, 1989.
4. *Carter, Neil.*: „Strategije zaštite okoliša: Ideje, aktivizam, djelovanje“. Zagreb: Barbat, 2004.
5. *Afrić, Kristina.*: „Ekološka svijest – pretpostavka rješavanja ekoloških problema“. // Ekonomski pregled, 53, (5-6) (2002.), str. 578-594 <https://hrcak.srce.hr/28358>
6. *Lipovac, Vlasta., D. Sakač, Marija., Janković, Aleksandar., Raičević, Jelena.*: „Didaktičko metodički pristup razvitku ekološke svijesti djece u pripremnom predškolskom kurikulumu.“ //Socijalna ekologija vol. 26, broj 3(2017.), str. 137-149 <https://hrcak.srce.hr/191736>
7. *Gibbons, Michael., Limoges, Camille., Nowotny, Helga., Schwartzman, Simon., Scott, Peter., Trow, Martin.* : „The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies“. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washinton DC: SAGE, 1994.
8. *Khun, S., Thomas.*: „ The structure of scientific revolutions“. The university of Chicago, 1996.
9. <https://nova-akropola.com/covjek-i-svijet/aktualno/pismenost-u-svijetu-i-hrvatskoj/>
10. https://rijeka2020.eu/dogadjanja/francisco-de-pajaro-art-is-trash/?fbclid=IwAR3H3bhblhLX7Y6kQO_jc1cu8S5yFnOuMsDiTGRwnZd-0IzRrUZYBCAhSg8
11. <https://www.facebook.com/School-Strike-4-Climate-Croatia-848337282174910/>
12. <https://www.greenpeace.org/croatia/>
13. <https://www.ekovjesnik.hr/>
14. <https://www.bjelovar.hr/pocela-izgradnja-novog-reciklalnog-dvorista/>
15. <https://rijeka2020.eu/program/zeleni-val/>
16. <https://www.eea.europa.eu/hr/articles/okolis-zdravlje-i-gospodarstvo-sve>